

Кочоралиева Б.А., Бабаназарова С.Ж.

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БАЛДАРДЫ ОКУТУУДА
МУГАЛИМДИН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ**

Кочоралиева Б.А., Бабаназарова С.Ж.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

В.А. Kochoralieva, S.Zh. Babanazarova

**TEACHER'S ACTIVITY IN TEACHING CHILDREN
PRESCHOOL AGE**

УДК: 378

Бул макалада мектепке чейинки курактагы балдарды окутууда мугалимдин ишмердүүлүгү деген түшүнүк биринчиден болуп каралат. Мугалимдин иш билгилигине басым жасалат. Педагогикалык кесиптик иш билгилик окутуу үйрөтүүнү уюштура билүүсү. Инсандык психологияга аяр мамиле жасай билгендик, билим деңгээлине жетиштүүлүгү, мугалимдик кесипке берилгендик, окутуу процессин уюштурууга карата иш билгилик болуп саналат. Мугалимдин иш билгилиги ар бир борборду байланыштырып, сабак өтүүсү. Мектепке чейинки балдарды сапаттуу даярдоо үчүн педагогикалык, психологиялык факторлор камтылган. Педагогикалык билгичтиктери оюн аркылуу камтылат. Психологиялык жактан болсо, мектепке чейинки балдардын психологиясын даярдап, машыктыруу керек. Окутуучунун негизги ишмердүүлүгү болуп-баланын оюн өнүктүрүү. Мектепке чейинки куракта баланын аң-сезими өсөт, ой жүгүртүп, элестетип баштайт.

Негизги сөздөр: мектеп, балдар, педагогикалык ишмердүүлүк, кесиптик ишмердүүлүк, мугалимдин ишмердүүлүгү, педагогикалык стандарт, өнүктүрүү, билим деңгээли.

В этой статье впервые обсуждается концепция педагогической деятельности при обучении детей дошкольного возраста. Упор делается на профессионализм учителя. Умение организовать обучение педагогическим профессиональным навыкам. Умение быть чувствительным к психологии личности, адекватный уровень образования, преданность педагогической профессии, компетентность в организации учебного процесса. Трудовая этика учителя состоит в том, чтобы соединять и обучать каждый центр. Педагогические и психологические факторы включены для качественной подготовки детей дошкольного возраста. Педагогические навыки покрыты через игру. Психологически необходимо подготовить и обучить психологию дошкольников. Основным видом деятельности учителя является развитие мышления ребенка. В дошкольном возрасте ребенок развивает сознание, начинает думать и воображать.

Ключевые слова: школа, дети, педагогическая дея-

тельность, профессиональная деятельность, деятельность учителя, педагогический стандарт, развитие, уровень образования.

This article first discusses the concept of teacher activity in the teaching of preschool children. Emphasis is placed on the teacher's professionalism. Ability to organize pedagogical professional skills training. Ability to be sensitive to personal psychology, adequate level of education, dedication to the teaching profession, competence in the organization of the learning process. The teacher's work ethic is to connect and teach each center. Pedagogical and psychological factors are included for quality preparation of preschool children. Pedagogical skills are covered through play. Psychologically, it is necessary to prepare and train the psychology of preschool children. The main activity of the teacher is the development of the child's thinking. In preschool, a child develops consciousness, begins to think and imagine.

Keywords: school, children, pedagogical activity, professional activity, teacher's activity, pedagogical standard, development, level of education.

Мектепке чейинки курактагы балдарды даярдоодо эки күч менен камтыйт.

1. Педагогикалык күч-бул баланын билгичтиктери болуп эсептелет, ага бала оюн убагында ээ болушат.

2. Психологиялык күч-бул баланы окутуудан мурда психологиялык жактан даярдоо болуп саналат.

Мугалимдин ишмердүүлүгү – бул мектепке заманбап даярдоо, баланын жүрүм-турумун туура алып жүрүүсүнө, тырышчаактыкка, тыкандыкка үйрөтүү, тарбиялоо болуп саналат.

Мектепке чейинки курактагы баланы окутууда эң биринчиден өсүп жаткан организмдин керектөөсү баланын ишмердигинин негизги түрү оюн болуп саналат. Оюн балдарды жаратылыш менен таанышуусуна, достору менен мамиле түзө билүүгө, чондор менен туура мамиле жасоого үйрөнүшөт.

Мугалимдин негизги милдети болуп, баланын

оюн тажрыйбасын өнүктүрүү болуп саналат. Алты жаштагы баланын инсандыгы өнүгүп, аң-сезими өсөт. Элестетип, ой жүгүртүп баштайт. Кайгы, кубаныч, чечкиндүүлүктү түшүнүп башташат. Драмалашкан оюндарга катышуу менен бала образга кирет, мугалим балдар менен бирдикте каармандын мүнөздүү белгисин аныктап эмблема даярдап алуу керек. Балдардын өз ролдорун кандай аткара тургандыгы кызыктыргандай жагдай жаратуу керек. Балдарды роль аткаруу учурунда туура аткарууну талап кылбоо керек, акырындык менен ролду кайталоо аркылуу билгичтиктери калыптана баштайт.

Балдардын ден-соолугун чыңдоо үчүн дене өсүүсүн жакшыртуу үчүн айрым көнүгүүлөрдү уюштуруу, жасагуу. Мугалимдин ишмердүүлүгүн ишке ашыруунун жолдору катары балдардан талап кылуу, буйрук берүү, урушунун, катуу тартиптин оордуна суранууну, өтүнүүнү, колдонууну жакшы натыйжа берерлиги сунушталат. Мектепке чейинки куракта өзгөчө куракта өзгөчө орунду активдүү байланыш ээлейт, позитивдүү байланыш жок болсо бала эмне жөнүндө сөз болуп жатканын түшүнбөйт, баланын ар бир ийгилигин мактоо керек. Мугалимдин ишинин формасы, баланын оң эмоционалдуу абалын жөнгө салуу үчүн багытталган дене тарбия сабагы мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн атайын жеңил оюндар жасалат, теннис, баскетбол боюнча турнирлер өткөрүлүп берилет. Мугалим алты жаштагы балдарды коомдук жашоонун кубулуштары менен тааныштырууда алардын курактык өзгөчөлүгүн эске алуусу керек. Берилген тапшырманы аткарып жатып балдар ар түрдүү байкоолорду жүргүзүшөт, ойношот, сүрөт тартышат экскурсияга барышат, өсүмдүктөрдү, топуракты, таштарды изилдешет. Мектепке чейинки балдарды окутууда негизги ишмердиги катары башкы усул-оюн болуп эсептелинет. Мугалим оюндун жардамы менен окутууну балдар үчүн кызыктуу кыла алат.

Мугалимдин болжолдуу бир жумага пландоосун ырааттама даярдап алуу керек:

1. Айлана-чөйрө менен таанышуусу;
2. Кепти өнүктүрүү жана көркөм адабият;
3. Сабаттуулукка үйрөтүү;
4. Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрүн калыптандыруу;

5. Көркөм өнөр чыгармачылыгы;
6. Дене өстүрүү;

Бардыгы болуп жумасына 15саат берилет. Мугалимдин ишмердүүлүгү боюнча сабак өтүүсү эсептелинет. Айлана-чөйрө менен таанышууну мисал катарында карап көрөлү.

Тема: Жыл мезгилдери менен тааныштыруу

Табияттын өзгөрүшүн үйрөтүү балдардын билгичтиктерин калыптандыруу. Төрт мезгилдеги кубулуштардын айырмачылыктарын үйрөтүү. Кыш мезгилинде бак дарактардын жалбырактары жок, кар жаайт, күн суук болот. Булут каптап турат. Жылуу кийинебиз. Кыш мезгилиндеги оюндарды ойнойбуз, үйгө от жагабыз.

Жаз мезгилинде күн жылып баштайт. Жамгыр жаайт. Бак дарактар бүчүр байлап, жалбырактар жашылданат, тоого байчечекей чыгат, жердин бети жашыл чөптөргө бөлөнөт.

Жай мезгилинде күн чайыттай ачык болот, жеңил кийинебиз, бак дарактарда алмалар бышып, өсүмдүктөр бышып, балдарыбыз сууга түшүп эс алышат. Гүлдөр гүлдөп, айлананы кооздоп турат. Жамгыр жааганда асманда асан-үсөн көрүнөт.

Күз мезгилинде жер-жемиштер, өсүмдүктөр бышып, күн суук боло баштайт, жылуу кийинебиз. Бак дарактардан жалбырактар күбүлүп түшүп баштайт. Жамгыр жаайт, булуттар каптайт. Жердеги чөптөр саргаят.

Балдар жаратылыштагы түрдүү кубулуштар менен таанышышат да, өз ойлорун айтып беришет. Борборлорго бөлүнүп иштешет. Сыйкырдуу баракча менен иштөөгө конүгүшөт. Ак барактын бетине шам менен сүрөт тартып, таратып берилет. Балдар боёк менен боёшот. Ак барактын бетиндеги шам көрүнбөйт, боёк менен боёгондо сүрөт чыгат, балдарга сыйкырдуу болот. Мисалы, чананын, лыжанын, ёлка, дарактын сүрөттөрү тартылат, балдар кызыгып иштешет. Кумдун бетине сүрөт тартышат. Төрт топтун лидери чыгып, иштеген иштерин жактап беришет. Жөнөкөйдөн татаал ыкмасы колдонулат, сабактын аягында биринчи батмандын бетине кыштын сүрөтү чыгат, каар жаап, ошол эле сүрөттүн бетине жаз мезгили чыгат жашыл дарактар, жай болот гүлдөр өскөн, күз болот, айлана чөйрө саргайып жерге түшкөнү чагылдырылат. Сабак бышыкталат.

Кеп өстүрүү сабагы боюнча балдардын сүйлөө речтерин өстүрүү керек. Жомокту айтып берип, балдарды ролдоштуруп аткарып берүүгө көнүктүрүү. Мисалы, алтын балык жомогун мугалим түшүндүрүп берип, балдарга ролдорду бөлүп берип, форма кийгизип аткарышса, балдардын сөз байлыктары өсөт.

Сабаттуулукка үйрөтүү боюнча мугалим балдарды тыбыш, тамга жөнүндө түшүнүк берилип, үндүү, үнсүздөр жөнүндө айтылат. Үндүү, үнсүз айкалышынан турган муундарды айтышат. Үндүү, үнсүз тыбыштарды айырмалоону үйрөнүшөт.

Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу. Геометриялык фигуралар менен тааныштырууда, балдар фигураларды атап, аралыктарын аныктап, фигураларды туура айтып, туура билүү керектигине үйрөтүү. Канчага чоң, канчага кичине деген түшүнүктү алышат. Үйдүн сүрөтүн тартышып, керектелүүчү буюмдардын фигураларын атап беришет. Балдарды аткаруу менен кызыгууларын арттыруу.

Көркөм өнөр чыгармачылыгы боюнча, жылдын төрт мезгилинин сүрөтүн тартышат, туура боёго үйрөнүшөт. Боёкторду туура тандоого көнүгүшөт.

Дене өстүрүү. Негизги кыймылдар өсүп келе жаткан балдарга кыймылдуу оюндар жакшы. Балдарга кызыктуу болгон предметтердин ар түрдүү идеяларды изилдөө процессинде мыкты тема боюнча иштөөдө билгичтиги жана көндүмү табигый калыптанат. Оюн танаписиндеги оюндар да сабактын өтүлүшүнө шайкеш келүүсү керек. Балдарга кызыктуу болушу керек.

Мугалим мектепке чейинки курактагы баланын дене жагынан теңсалмак абалды сактоого даяр эмес экендигин жана сабак окууга даяр эместигин эске алуу менен туура шарт коюу менен ишке ашыруу керектигин эске алуу керек.

- күн сайын дене көнүгүүлөрдү таза абага чыгарып ойнотуу керек;

- жалпы дене жагынан өсүүсү, сергек абалын калыптандырууга мугалим көмөк көрсөтүү керек;

- баланы тажатпай, кызыктуу, убакытты туура пайдалануу менен сабак өтүүсү керек.

Мектепке чейинки курактагы балдардын мээси өтө тездик менен өсөт. Бул куракта кабыл алуу, предметти таануудан, форманы жана түстү атап берүүдөн көрүнөт.

Топто иштегенде балдарга тапшырманын башталышы жана аягын так белгилөө абзел. Мектепке чейинки курактагы балдарды окутууда, өздөрүн инсан деп сезүү пайда болот, бир нерсе жасоого, тапшырмаларды аткарууга кызыкчылык пайда болот, дос күтө билүүгө үйрөнө баштайт. Мугалим балдардын көңүлүн, ойлорун музыка угуу бардык жерде, мектепте, үйдө, көчөдө кубаныч, ырахат тартуулап тураарын түшүндүрүп берүү керек. Мугалим сабак учурунда, сейилдеп экскурсияда балдарды бардык нерсени байкоого үйрөтүү керек. Апликация менен чаптап иштөөдө образды туура тандоолору кажет.

Окутууну уюштуруу аркылуу мугалим өз алдынча ырдоого, сүрөт тартууга болгон кызыгууларын арттырат. Мугалим балдардын иштерин уюштуруп, көргөзмө жазып туруу керек. Ар бир ишине балдардын аттарын жазып, бүткөн иштеринин ар бирине даталарды

жазуу, балдар көрө тургудай жайгаштыруу. Көргөзмөнү ар жумада жаңылап туруу керек. Иштерди көргөзмөдөн алгандан кийин, мугалим иштер менен китепче жасоого болот же папкада сактоо. Балдар ар бир күнү ар кандай оюнчук жасап ойноону каалашат, мугалим көп деген чыгармачылык менен изденип иштетүү керектелет. Жомок китепчелерди жасоого үйрөтүү менен кызыгуулары артат. Мектепке чейинки курактагы баланы жогоруда ай-тылгандай жаратылыш менен тааныштыруу тематикасын топторго бөлүп кароого болот.

1. Өсүмдүктөр, дененин бөлүктөрү, өсүмдүктөрдүн жыгтары, тамактануунун айырмачылыктары;

2. Жашоого ыңгайлашуусу, жашоо чөйрөлөрү;

3. Карточкаларды жасоолору.

Жаратылыш бурчтарын мугалим менен бирдикте тайпага бурч уюштуруу. Жапайы жаныбар, үй жаныбарларын бөлүп кароо. Мугалим сабакты түшүндүрүп жатып көрсөтмөлүүлүк менен жеткиликтүү түшүндүрмө берүү керек, топторго бөлүп иштетүүдө, ролдорду бөлүштүрүүнү балдардын жүрүм турумун топтун ичинде тарбиялоо үчүн пайдалануу керек, тапшырманы балдарга бөлүштүрүп жатып, балдардын жеке мүмкүнчүлүктөрүн эске алып, сүйлөө речтерин өздөштүрүүнү жөнгө салуу керек.

Мектепке чейинки курактагы балдар алардын курактык өзгөчөлүгүнө багытталгандыктан, балдар менен баарлашуу, сөз тизмектери менен иштөө, кунт коюп угуу, ар бир тилдин айырмалай билүү, сөздөргө анализ жасоо.

Жашылча, мөмө-жемиштерден композиция түзүүнү мугалим балдарга үйрөтүү керек. Ар бир сабактын аягында балдардын аткарылган иштеринин көргөзмөсү болуп, алар өздөрүнүн досторунун иштерин баалап, мугалимдин жардамы менен сын пикир айта алышат.

Мугалим балдардын психологиялык жактан мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен окуучуларды мектепке даярдоого багытталган окутуу процессин пландап, уюштуруу жана дайыма жогорку жөндөмдүүлүгүнө ээ болуусу керек.

Мектепке чейинки балдардын дене жагынан өсүүсүндө олуттуу өзгөрүүлөр болот. Балдардын гигиенанын негизги эрежелерин билүүсү, күн тартибин сактоолору эртең мененки көнүгүү жасоолору, бой келбетти түз кармап, басууларын көзөмөлдөө мугалимдин милдети болуп саналат. шберүүгө, сүрөт тартууга, ырдоого, көркөм ишмердикке тарбиялоосу керек.

Мугалим балдарды өстүрүү процессин таанып

билүү жана өстүрүү борборлорунда гана ишке ашырат. Ар түрдүү борборлор ар кандай ишмердүүлүктү, бир эле мезгилде уюштуруу, балдарда жасаган иштерин өстүрүү үчүн түзүлөт. Мугалимдин ишмердүүлүгү: борборлордогу сабактарды оюн түрүндө өтүшү зарыл. Балдар жекече жана топтук оюндар көркөм чыгармачылык, окуяларды айтып берүүлөрү музыкалык сабак учурунда үйрөнүшөт жана аң сезимдерин өстүрө алышат. Мугалимдин жана балдардын жардамы менен жасалган окуу материалдарынын болушу, балдардын чыгармачылык дүйнөлөрүн өстүрөт. Балдарда каалаган таанып билүү борборунда иштөө, борборлордо каалаган окуу материалдарынын болуусун мугалим камсыздашы керек. Мисалы, сабаттуулук борборунда: басма, жазма тамгалар, муундап окуу үчүн жасалган карточкалар, кесилген тамгалар, тамга жазылган сүрөттөр ж.б. Математика борборунда: математикалык белгилер, сандар, эсептөө үчүн кошуу, кемитүү үчүн сүрөттөр, фигуралар, өндөрдүн түрлөрү болушу кажет. Элестетүү борборунда: элестетүү үчүн байланышкан предметтер, китептер. Кеп өстүрүү борборунда: аңгеме, жомок, адабий китепчелер болуусу

зарыл. Мугалим бардык борборлорго барып жаткандыгын көзөмөлдөшү керек. Балдар борборлорду өз алдынча тандоого мүмкүнчүлүк берилиши зарыл. Мугалим дайыма балдардын ар түрдүү оюндарды ойноосуна байкоо жүргүзүүсү керек, физикалык өсүүлөрү бир жактуу болуп калат. Мугалим балдарды улуттук оюндарды ойногонго үйрөтүүсү керек. Мугалим балдардын жасаган иштерине кызыгып, багыт берип, иштерин баалап жатканда, көрүп турган балдардын кызыгуулары артат. Мугалим баалабашы керек, балдарга жакшы, жаман болгонун конкреттүү айтса пайдалуу болот.

Мугалим балдардын окуусуна, өсүүсүнө дайыма байкап турушу керек.

Адабияттар:

1. “Наристе” балдарды мектепке даярдоо программасына усулдук сунуштар (480 саат). - Бишкек, 2015.
2. Методическая поддержка педагогов. - Бишкек, 2018.
3. 3төн 6 жашка чейинки балдарды өнүктүрүү “Балалык” программасына методикалык сунуштар. - Бишкек, 2018.